

SOSIAALI- JA YHTEISKUNTAPOLITIikka MYRSKYN JÄLKEEN

Teppo Kröger: *YTT, professori, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*

teppo.kröger@jyu.fi

Janus vol. 26 (1) 2018, 78–82

ALUKSI

Tämä keskustelutilaisuussarja alkaa jo muodostaa perinteen. Vuosien 2006 ja 2012 seminaarien jälkeen keskusteltiin nyt jo kolmatta kertaa suomalaisten yliopistojen sosiaalipolitiikan opetuksen ja tutkimuksen ajankohtaisesta tilanteesta. Itse en ollut ensimmäisessä tilaisuudessa, mutta toisella kerralla olin mukana tuoreena professorina ja nyt sitten uudestaan. Kustakin tilaisuudesta Januksessa julkaistujen puheenvuorojen perusteella pääsee hyvin selville kunakin ajankohdasta pinnalla olleista oppiaineen polttavista kysymyksistä. Jokaisen tilaisuuden otsikko on ollut aivan sama. Otsikossa puhutaan myös tulevaisuudesta, mutta se on ehkä väistämättäkin jäänyt näissä keskusteluissa vähemmälle. Suomalaisen yliopistopolitiikan nopeat heilahtelut suunnasta toiseen ovat tehneet tulevaisuuden pohtimisen vaikeaksi.

MYRSKYN SILMÄSSÄ

Viime vuodet sosiaali-/yhteiskuntapolitiikan oppiaine on elänyt valtakunnallisesti ja useassa yliopistossa myös paikallisesti muutosten ja uhkien keskellä. Vuoden 2012 tilaisuudessa puhuttiin jo käynnissä olleesta laitosrakenteiden muutoksesta. Oppiainepohjaiset laitokset olivat kaikkialla korvautumassa monitieteisillä laajoilla laitoksilla ja epä-

varmuutta herätti sosiaali-/yhteiskuntapolitiikan asema uusissa yksiköissä. Jyväskylässä huolta ei tässä suhteessa tällöin juuri ollut, sillä Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos (YFI) oli korvannut oppiainelaitokset jo vuonna 1995 ja yhteiskuntapolitiikan oppiaine oli löytänyt paikkansa yhtenä YFI-laitoksen peruselementtinä (Järvelä 2006; Kröger 2012). Monitieteisiä laitoksia perustettiin 2010-luvun vaihteessa myös Tampereelle ja Helsinkiin (Anttonen 2012; Roos 2012). Huolesta huolimatta sosiaali-/yhteiskuntapolitiikka on muuallakin kuin Jyväskylässä selvinnyt siirtymästä laajoihin monitieteisiin laitoksiin varsin hyvin. Soveltavana yhteiskuntatieteenä oppiaine tuntuu istuvan monitieteisiin laitoksiin ja se on ollut monessa yliopistossa myös opiskelijoiden suosiossa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön voimakkaasti 2010-luvulla ajama yliopistojen profiloituminen kuitenkin kriisiytti tämän yhteiskuntatieteilijöiden monitieteisen yhteistyön valtakunnallisesti ja paikallisesti. Valtakunnallisesti tieteenalat pyrittiin keskittämään vain joihinkin yliopistoihin. Yliopistojen rehtorineuvosto UNIFIn yhteiskuntatieteellisen alan rakenteellisen kehittämisen (RAKE) työryhmää vuosina 2014–2015 johtanut Juhana Vartiainen ehdotti sosiaalitieteiden keskittämistä erityisesti Tampereen yliopistoon.

Helsingin tai Turun yliopistoista hän ei ehdottanut niitä poistettavaksi mutta Jyväskylän yliopistosta kylläkin. Loppuraportin lopullisessa versiossa asia ilmaistiin alkuperäistä ehdotusta lievemmin: ”Tampereen yliopisto ja Jyväskylän yliopisto profiloivat sosiaalitieteiden koulutusohjelmansa yhteistyössä siten, että päällekkäisyydet poistetaan” (UNIFI 2015, 9). Oli kuitenkin selvää, mistä yliopistosta näitä ”päällekkäisyyksiä” oli tarkoitus poistaa varsinkin, kun raportissa sanottiin toisaalla, että ”on luontevaa, että koordinaatiovastuu annetaan Tampereelle” (UNIFI 2015, 18).

RAKE-raportin ja ministeriön yliopistoihin kohdistaman painostuksen tuloksena YFI-laitos ja etenkin sen yhteiskuntapolitiikan ja sosiologian oppiaineet joutuivat taistelemaan olemassaolostaan, eikä tässä kamppailussa ollut paljoa apua Jyväskylän yliopiston johdosta, joka ei juurikaan tunnistanut YFI-laitoksen ja sosiaalitieteiden vahvuuksia. Enemmän apua oli siitä, että yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan dekaanina toimi tällöin sosiologi. Lopulta saavutettiin kompromissi, jossa Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta luopui itsenäisyydestään ja yhdistyi humanistisen tiedekunnan kanssa, mutta samalla yhteiskuntatieteet mukaanlukien sosiologia ja yhteiskuntapolitiikka kuitenkin säilyivät Jyväskylässä. Prosessi muistutti Jyvässeudulla tunnettua Säynätsalon kuntaliitosta vuodelta 1993: Säynätsalon tehdasyhdyskunta oli tällöin kahden täysin eri asian epäloogisen yhteenkoplauksen seurauksena menettämässä yhteisönsä sydämen, vaneritehtaan, jolle se suostuisi kuntaliitokseen Jyväskylän kaupungin kanssa. Tämän prosessin tuloksena oli yhtäältä Säynätsalon kun-

nallisen itsenäisyyden menetys mutta toisaalta tehtaan säilyminen paikkakunnalla. Itse olin kuntaliitokseen asti sosiaalityöntekijänä Säynätsalon kunnassa. Déja vu.

Paitsi yliopistojen välille ministeriön profilointipyrkimykset aiheuttivat jännitteitä myös yliopistojen ja laitosten sisälle. Erityisesti ministeriön lanseeraama pahaenteinen poisvalinta-termi on tuonut eloonjäämististelun laitosten arkipäivään. Ministeriön tulilinjalla ovat olleet erityisesti yhden-kahden professorin pienet oppiaineet eri yliopistoissa. Sosiaali-/yhteiskuntapolitiikka on tyypillisesti juuri tämäntyyppinen oppiaine, joka on levinnyt useampaan yliopistoon mutta pysynyt niistä jokaisessa varsin pienenä – niin kuin kaikki muutkin yhteiskuntatieteet. Pieniin oppiaineisiin kohdistuvan uhan johdosta Jyväskylässä keskusteltiin vuonna 2016 vakavasti sosiologian ja yhteiskuntapolitiikan oppiaineiden yhdistämisestä ”sosiaalitieteen” oppiaineeksi. Tähän ei yhteiskuntapolitiikka kuitenkaan suostunut, sillä se olisi käytännössä päättänyt oppiaineen vuodesta 1966 alkaneen 50-vuotisen historian.

Oppiaineiden asema on muuttunut myös aiempaa laaja-alaisempien kandidaatti- ja maisteriohjelmien lanseeramisen johdosta. Niidenkin aikaansaamista ministeriö on edistänyt aktiivisesti. Oppiaineiden näkökulmasta siirtymisen pois oppiainepohjaisista ohjelmita muodostaa riskin: jos oppiaineita ei enää tarvita opetuksen organisointiin, näkevätkö yliopistot ja ministeriö tarvitsevansa niitä enää lainkaan? Yhteisiin kandidaatti- ja maisteriohjelmiin siirtymisen tuloksena YFI-laitoksella ei syksystä 2017 lähtien puhuta enää virallisesti oppiaineista vaan ”opintosuunnista”.

Sosiaali-/yhteiskuntapolitiikalle tällainen oppiaineiden statuksen heikentäminen voi olla vaarallista, sillä tällöin olemme pian vain yksi yhteiskuntatieteen tai sosiaalitutkimuksen erityisala monen muun tutkimusalan joukossa. Oppiainestatuksen säilyminen on suomalaiselle yliopistolliselle sosiaali-/yhteiskuntapolitiikalle ratkaiseva kysymys.

MYRSKYN JÄLKEEN

Yliopistojen profiloinnin lisäksi vaikeuksia ovat Sipilän hallituksen kaudella tuoneet yliopistojen perusrahoituksen ja tutkimuksen rahoituksen leikkaaminen sekä tutkimuksen ja tieteen yleinen väheksyntä. Perusrahoituksen leikkausten tuloksena monessa yliopistossa on käyty YT-neuvotteluja ja erotettu kokeneita opettajia ja tutkijoita, millä on ollut erittäin kielteisiä vaikutuksia työyhteisöihin sekä niiden luottamukseen yliopistojen johtoon. Jyväskylässä ei YT-neuvotteluja ole kuitenkaan käyty. Suomen Akatemian ja Tekesin rahoituksen leikkaaminen on puolestaan kiristänyt jo ennestään tiukkaa kilpailua ulkoisesta tutkimusrahoituksesta. Ja juuri ulkoisesta tutkimusrahoituksesta on tullut aiempaa keskeisempi kriteeri kunkin oppiaineen/laitoksen/tiedekunnan/yliopiston menestymisen arvioinnille. Poisvalintojen aikakaudella ei ole varaa olla ulkoisen rahoituksen saajien häntäpäässä.

Samaan aikaan on rahoitettaville tutkimushankkeille asetettu uusia vaatimuksia yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvoston johtama uusi rahoitusinstrumentti perustuu tutkijoiden ja päätöksentekijöiden tiiviiseen vuorovaikutukseen. Neuvosto rahoit-

taa ”pitkäjänteistä ja ohjelmamuotoista tutkimusta, joka tuottaa ratkaisuja merkittäviin suomalaisen yhteiskunnan haasteisiin”. Jopa Suomen Akatemian tutkimuksen huippuyksiköiltä edellytetään nykyisin yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Joskus tämä vaikuttavuus on tulkittu suppeasti vain yrityselämän tutkimuksesta saamaksi hyödyksi, mutta useimmiten se on nähty laajasti yhteiskunnan eri sektoreiden toimivuuden edistämisenä. Mikä tieteenala sopisi tukemaan yhteiskuntapolitiikkaa paremmin kuin yhteiskuntapolitiikka? Huolimatta kiristyneestä kilpailusta sosiaali-/yhteiskuntapolitiikan tutkijat niin Jyväskylässä kuin muuallakin ovat menestyneet hyvin viime vuosien tutkimusrahoitushauissa.

Vuodet eivät tosiaankaan ole veljeksi keskenään. Tai ehkä ovat, mutta eivät identtisiä kaksosia. Vuonna 2015 koko YFI-laitoksen kohtalo oli Jyväskylässä vaakalaudalla, vuonna 2016 yhteiskuntapolitiikan oppiaineen. Vuonna 2017 ja 2018 myrskypilvet ovat väistyneet ja aurinko paistaa jälleen. YFI-laitos selviytyi tiedekuntafuusiosta hengissä ja on nyt uuden suurtiedekunnan vahvin laitos niin ulkoisen tutkimusrahoituksen näkökulmasta (vuonna 2017 ulkoisen tutkimusrahoituksen osuus YFI:n menoista oli 46%) kuin monella muullakin kriteerillä. Samaa voi sanoa yhteiskuntapolitiikasta YFI-laitoksen sisällä. Ensimmäistä kertaa historiassa Jyväskylässä on nyt kolme yhteiskuntapolitiikan professuuria. Äskettäin oppiaineellamme oli samaan aikaan peräti kolme akatemiatutkijaa, useita akatemiahankkeita, ERC-hanke ja EU:n puiteohjelmahankkeita. Vuonna 2018 aloittavat uusi strategisen tutkimuksen hanke sekä Suomen Akatemian tutkimuksen huippuyksikkö. Eri oppiai-

neiden väliset suhteet YFI-laitoksen sisällä eivät myöskään katkenneet viime vuosien eloonjäämiskamppailun aikana, vaan koemme pikemminkin, että selvisimme koettelemuksesta ennen kaikkea yhteistyömme ansiosta. Tiederajat ylittävä yhteistyö on ollutkin YFI:n leimaa-antava piirre jo pitkään.

Myös valtakunnallisesti asiat näyttävät oppiaineen näkökulmasta valoisammilta kuin aikaisemmin. Strategisen tutkimuksen neuvostossa istuu Juho Saari, yksi keskeisimmistä nykyajan sosiaalipoliitikoista. Maan hallitus ja muut keskeiset päätöksentekijät myös käyttävät häntä asiantuntijana milloin missäkin sosiaalipoliittisessa kysymyksessä, samoin kuin Heikki Hiilamo. Nämä kaksi professoria ovat jatkuvasti esillä myös mediassa, missä esiintyvät säännöllisesti toisetkin oppiaineen edustajat kuten Anneli Anttonen, joka puolestaan johtaa Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikuntaa. Sosiaalipoliitiikan professori on ensimmäistä kertaa kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunnan puheenjohtajana. Medianäkyvyyden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden perusteella sosiaali-/yhteiskuntapolitiikan tutkimus elää parhaillaan kultakautta, jolle vetää vertoja vain 1960–70-luku, jolloin yhteiskuntatieteilijät kuten Pekka Kuusi ja Antti Eskola olivat keskeisessä roolissa julkisessa keskustelussa ja yhteiskuntapolitiittisissa päätöksenteossa.

Ministeriön ”hajoita ja hallitse” -politiikka ei ole myöskään onnistunut tuhoamaan yliopistojen välistä yhteistyötä sosiaali-/yhteiskuntapolitiikan alalla. Yliopistot ovat jatkaneet yhteistyötä sosiaalipoliitiikan tutkijakoulutuksessa VASTUU-tutkijakoulun virallisen päättymisen jälkeenkin. Sosiaalityön

valtakunnallisesta SOSNET-yliopistoverkostosta mallia ottanut SOSPOLnet (Ritakallio 2006; Rahkonen 2012) ei ole oikein lähtenyt lentoon, mutta ehkä sille ei lopulta ole tarvettakaan, kun Sosiaalipoliittinen yhdistys toimii jo yliopistojen (ja muiden alan toimijoiden) yhteistyön aktiivisena kanavana.

LOPUKSI

Vuonna 2012 seminaarissa oli sukupolvenvaihdon tuntua. Sekä J.P. Roos (2012, ks. myös 2006) että Risto Eräsaari (2012, ks. myös 2006) olivat jäämässä pitkän uran jälkeen eläkkeelle. Tilaisuuden puheenjohtaja Keijo Rahkonen (2012, 353) näki puheenvuoroissa jopa ”testamentin henkeä” ja totesi, että ”seuraavalla kerralla, jos vastaava tilaisuus vielä järjestetään, on jo nuoremman sukupolven vuoro”. Roosin ja Eräsaaren tilalla Helsingin yliopiston edustajana olikin nyt tämänkertaisessa tilaisuudessa Anne Kouvonen ja puheenjohtajana toimi Keijo Rahkosen sijasta Liisa Häikiö Tampereelta. Toisaalta jos verrataan muita eli Helsingin yliopiston ulkopuolisia osallistujia, muutokset ovat jääneet vähäisiksi. Anneli Anttonen (2006; 2012) ja Veli-Matti Ritakallio (2006) ovat olleet mukana jokaisella kolmella kerralla. Jyväskylää edusti vuonna 2006 Marja Järvelä (2006) mutta toisella kerralla minä (Kröger 2012). Viimeksi Eeva Jokinen ei ollut mukana, vaikka olisi voinut hyvin olla. Vuonna 2006 ei Itä-Suomen edustajaa ollut edes kutsuttu mukaan (Ahponen 2006), ilmeisesti ei myöskään vuonna 2012. Jos tilaisuus järjestetään jälleen kuuden vuoden kuluttua, paneelissa on luultavasti mukana itse asiassa useampia uusia professoreita kuin tällä kerralla. Nyt 1940-luvulla syntyneet ovat jo jää-

neet eläkkeelle, ja parhaillaan ovat vähitellen siirtymässä syrjään 1950-luvulla syntyneet. Pian on meidän 1960-luvulla syntyneidenkin vuoro seurata perässä. Sukupolvien korvautuminen seuraavilla on jatkuva, lakkaamaton prosessi.

Lopuksi sana tilaisuuden nimestä. Akateeminen-sana on suomen kielessä kummajainen; se ei ole saavuttanut lainkaan samanlaista vakiintunutta asemaa yliopistollisen toiminnan kuvaamisessa kuin englannin sana *academic*. Monelle suomalaiselle ensimmäinen mielikuva sanasta *akateeminen* on jotain pölyistä, tunkkaista, sisäänpäin kääntynyttä, käytännölle ja elämälle vierasta. Tässä tarkoituksessa suomalaisella akateemisella sosiaalipolitiikalla ei ole tulevaisuutta – mutta ei myöskään menneisyyttä. Suomalainen sosiaalipolitiikan tutkimus on ollut luonteeltaan soveltavaa, empiiristä ja käytännöllistä, siis ”ei-akateemista” (Rahkonen 2006). Silloinkin kun se ollut teoreettista, se on rakentanut yhteyden käytännön sosiaalipolitiikkaan ja sen kritiikkiin.

Vielä yksi – ei aivan vakavalla mielellä esitetty – ehdotus: kun tätä tilaisuutta seuraavan kerran vuonna 2024 järjestetään, olisiko syytä antaa sen nimeksi ”Akateemisen yhteiskuntapolitiikan tila ja tulevaisuus”? Helsingin yliopisto on jo omaksunut Jyväskylän ja Joensuun mallin ja vaihtanut oppiaineen nimen sosiaalipolitiikasta yhteiskuntapolitiikaksi – joskin on myönnettävä, että yhteiskuntapolitiikka-nimike esiintyi ensimmäisen kerran Helsingin yliopistossa, Eino Kuusen dosentuurin nimikkeessä vuonna 1932 (Rahkonen 2006, 321). Sen jälkeen, kun Kuopio lopetti vuonna 2017 sosiaalipolitiikan ohjelmansa, opetetaan sosiaalipolitiikkaa enää

vain Turussa ja Tampereella (sekä ruotsiksi Åbo Akademiassa Vaasassa). Ja entäpä, jos vuoden 2024 tilaisuutta odotellessa muuttaisimme myös Sosiaalipoliittisen yhdistyksen nimen Yhteiskuntapolitiikaksi yhdistykseksi ja kokoontuisimme vuosittain sen järjestäjille Yhteiskuntapolitiikan päiville?

KIRJALLISUUS

- Ahponen, Pirkkoliisa (2006) Yhteiskuntapolitiikkaa ”neljän suuren” selän takana. *Janus* 14 (4), 402.
- Anttonen, Anneli (2006) Sosiaalipolitiikan tulevaisuus akateemisena oppiaineena. *Janus* 14 (3), 324–325.
- Anttonen, Anneli (2012) Sosiaalipolitiikkaa suuressa yksikössä. *Janus* 20 (4), 357–360.
- Eräsaari, Risto (2006) Pohjakosketus. *Janus* 14 (3), 326–327.
- Eräsaari, Risto (2012) Pieni ja suuri yhteiskunta. *Janus* 20 (4), 371–380.
- Järvelä, Marja (2006) Akateeminen sosiaalipolitiikka ja kestävä kehitys. *Janus* 14 (3), 328–332.
- Kröger, Teppo (2012) Sosiaalipolitiikka yhteiskuntatieteiden kentässä. *Janus* 20 (4), 361–365.
- Rahkonen, Keijo (2006) Avauspuheenvuoro: Akateemisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus. *Janus* 14 (3), 321–323.
- Rahkonen, Keijo (2012) Akateemisen sosiaalipolitiikan tila ja tulevaisuus – uudelleen arvioituna. *Janus* 20 (4), 353–356.
- Ritakallio, Veli-Matti (2006) Hajaannuksesta yhteistyöhön. *Janus* 14 (3), 333–335.
- Roos, J.P. (2006) Yhteiskuntapolitiikan ajankohtaiset ongelmat Helsingissä. *Janus* 14 (3), 336–338.
- Roos, J.P. (2012) Sosiaalipolitiikan merkitys riippuu meistä! *Janus* 20 (4), 366–370.
- UNIFI (2015) Yhteiskuntatieteellisen alan koulutuksen ja tutkimuksen rakenteellinen kehittäminen ja profilointi. Strategia- ja vaikuttavuushanke (2014–2015). Loppuraportti 5.3.2015. <http://www.unifi.fi/wp-content/uploads/2014/10/RAKE-yhteiskuntatieteet-loppuraportti.pdf>. Luettu 7.1.2018.